

คุณลักษณะพื้นฐานเด็กไทยตามแนวพรหมวิหาร 4

The Basical Characteristics of Thai Children based on the Four Brahmavihāra

พระมหาเกียรติศักดิ์ กิตติปาโล (จุมพลน้อย)¹

Phramaha Keattisak Kittipalo (Jumpolnoi)

Received: October 01, 2024

Revised: December 24, 2024

Accepted: January 18, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งประเด็นศึกษาองค์ประกอบสำคัญของพรหมวิหาร 4 และคุณลักษณะพื้นฐานของเด็กไทย ภายใต้แนวคิดการส่งเสริมคุณลักษณะพื้นฐานให้กับเด็กไทยตามหลักพุทธธรรม จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณลักษณะเด็กไทยตามหลักพรหมวิหาร 4 พบว่า องค์ประกอบสำคัญของพรหมวิหาร 4 และคุณลักษณะพื้นฐานของเด็กไทยตามพรหมวิหาร 4 มี 2 ส่วนสำคัญ คือ 1) องค์ประกอบหลัก เป็นส่วนของกระบวนการพัฒนาแห่งพรหมวิหาร มี 3 ขั้นตอน ดังนี้ (1) ปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ องค์ประกอบตั้งต้นที่ให้เกิดคุณงามความดีต่าง ๆ ที่ต้องการแสดงออกทางพฤติกรรมด้านต่าง ๆ (2) วิธีการ ได้แก่ ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติในการข่มระงับกิเลสหรือนิรณ โดยใช้เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา อีกทั้ง อิงอาศัยหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมเกื้อกูลสนับสนุน (3) ผลลัพธ์ ได้แก่ เด็กไทยมีคุณลักษณะพื้นฐานอันพึงประสงค์ ในการสร้างสรรค์คุณประโยชน์ให้เกิดผลทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับสังคม และระดับพลเมืองสังคมโลก และ 2) องค์ประกอบย่อย เป็นส่วนที่แฝงอยู่ในขั้นตอนขององค์ประกอบที่ 1 เป็นคุณลักษณะพื้นฐานเด็กไทยที่ควรพัฒนาขึ้น มี 2 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 คุณลักษณะภายใน ได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 แบ่งออกอีกเป็น 2 ฝ่าย คือ (1) ฝ่ายที่เกี่ยวกับข้องกับคนและสิ่งของ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และ (2) ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับธรรม คือ อุเบกขา

¹ โรงเรียนวัดโบสถ์อินทร์บุรี, สำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 3

Watbotinburi School, Office of the Area General Buddhist Education 3

Corresponding author, e-mail: ricetree2563@gmail.com, Tel. 090-9444896

เป็นภาคคุณธรรมภายใน โดยมีหลักสังคหัตถุธรรมเป็นภาคจริยธรรมที่แสดงพฤติกรรม และส่วนที่ 2 คุณลักษณะภายนอก คือ แนวคิดและหลักการสำคัญในการพัฒนาเด็กไทย ได้แก่ พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ และ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็น คุณลักษณะพิเศษที่เกี่ยวข้องกับความคาดหวังของบริบทสังคม

คำสำคัญ: คุณลักษณะพื้นฐาน, เด็กไทย, พรหมวิหาร 4

Abstract

This academic article aims to explore the basic characteristics of Thai children based on the Four Brahmavihāra—loving-kindness (Metta), compassion (Karuna), sympathetic joy (Mudita), and equanimity (Upekkha). The study is based on a review of relevant literature and research concerning the promotion of desirable characteristics in Thai children through Buddhist principles. The findings reveal two main components: (1) the core component, which is the developmental process of the Four Brahmavihāra, comprising three stages: (1.1) Supporting factors—initial elements that encourage the cultivation of virtuous characteristics; (1.2) Methods—the practical application of the Four Brahmavihāra to develop moral discipline and suppress mental defilements, supported by the Four Sangahavatthu (principles of social solidarity); and (1.3) Outcomes—the development of basic characteristics in Thai children that contribute positively to the family, society, and the global community. (2) The secondary component, which is embedded within the core process, consists of two parts: (2.1) Internal characteristics—moral qualities derived from the Four Brahmavihāra, divided into two aspects: (a) interpersonal and material-related virtues, namely Metta, Karuna, and Mudita, and (b) principle-related virtue, namely Upekkha, with the Four Sangahavatthu serving as ethical guidelines for behavior; and (2.2) External characteristics—concepts and frameworks that guide the development of Thai children, including the National Education Act, the National Education Plan, and the Basic Education Core Curriculum. These external characteristics reflect societal expectations and educational directions.

Keywords: Basical Characteristics, Thai Children, Four Brahmavihāra

บทนำ

ในพุทธศาสนาคริสต์ชาติ 20 ปี ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นอย่างมาก ได้ระบุไว้ในบทนำของพุทธศาสนาคริสต์ชาติ ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพมนุษย์ ว่า “คนไทยในอนาคตจะต้องมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีการพัฒนาที่ครอบคลุมด้านและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อุดมอม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ 3 และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้ และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต...” อีกทั้งในประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ข้อที่ 1 ว่า “การปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม มุ่งเน้นให้สถาบันทางสังคมร่วมปลูกฝังค่านิยมวัฒนธรรม ที่พึงประสงค์ โดยบูรณาการร่วมระหว่าง “ครอบครัว ชุมชน ศาสนา การศึกษา และสื่อ” ในการหล่อหลอมคนไทย ให้มีคุณธรรม จริยธรรม ในลักษณะที่เป็น ‘วิถี’ การดำเนินชีวิต และข้อที่ 2 ที่กล่าวถึงการพัฒนาแต่ละช่วงวัยไว้ว่า “การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต มุ่งเน้นการพัฒนาคนเชิงคุณภาพในทุกช่วงวัย ตั้งแต่ช่วงการตั้งครรภ์ปฐมวัย วัยเด็ก วัยรุ่น วัยเรียน วัยผู้ใหญ่ วัยแรงงาน และวัยผู้สูงอายุ เพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ ที่มีศักยภาพ มีทักษะความรู้ เป็นคนดี มีวินัย เรียนรู้ได้ด้วยตนเองในทุกช่วงวัย...” (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) จากประเด็นยุทธศาสตร์ที่กล่าวมา สิ่งที่ภาครัฐและภาคส่วนอื่น ๆ เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาคน คือ การสร้างคนไทยเป็นคนดี เก่ง และสุขภาวะที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำหลักธรรมทางศาสนามาบูรณาการร่วมกับสถานศึกษาในพัฒนาเด็ก ๆ แต่ละวัย เพื่อให้เกิดเป็นวิถีชีวิตที่พึงประสงค์ และตัวขับเคลื่อนสำคัญที่จำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนามนุษย์ที่มีคุณภาพอันประสงค์ ก็คือ หลักธรรมและการศึกษา

คำว่า “ศึกษา” หรือ “สิกขา” ในทางพุทธศาสนา หมายความว่า ยังไม่รู้เรียนให้รู้ เมื่อรู้แล้วยังไม่เข้าใจ พิจารณาให้เข้าใจ เมื่อพิจารณาเข้าใจแล้วยังไม่ได้ปฏิบัติตามไปตามสมควรก็ปฏิบัติตามตั้งต้นแต่เรียนพิจารณาให้เข้าใจตามเนื้อความจนถึงปฏิบัติตาม (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549) การศึกษามีใช้แต่ให้ความรู้ในทางวิชาการอย่างเดียว แต่จะต้องพัฒนาเด็กให้เข้าใจและนำไปปฏิบัติลงทำด้วยตนเองให้เป็น สอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาไทย ที่มุ่งให้ความสำคัญกับการพยายามพัฒนาผู้เรียนให้ครอบคลุมทุกด้าน ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ระบุไว้ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้ง

ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” (ราชกิจจานุเบกษา, 2542) การดำเนินชีวิตอันประเสริฐตามหลักพรหมวิหาร 4 คือสิ่งจำเป็นเบื้องต้นที่ควรทำความเข้าใจ โดยคำว่า “พรหม” ที่แปลว่า ผู้สูง ผู้ประเสริฐ จิตใจดี เป็นพรหมได้ แต่เป็นพุทธไม่ได้ พุทธกรรมดี มีศีล จิตใจดี มีเมตตา กรุณา เป็นต้นสำคัญอย่างยิ่งแล้ว แต่ต้องมีปัญญามาเป็นตัวเพื่อปรับให้ลงตัวได้ที่ แล้วจึงจะเป็นพุทธะได้ เมื่อมีศีล มีสมาธิ และมีปัญญาที่ทำให้ทุกอย่างลงตัว (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547) ยังทำให้คุณธรรมสำคัญข้ออื่น ๆ เกิดมีขึ้น เพื่อคอยสนับสนุนให้การใช้พรหมวิหาร 4 มีประสิทธิภาพมากขึ้นในการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ในโลก เช่น สังคหวัตถุ 4 เป็นต้น พระพรหมคุณาภรณ์ ได้กล่าวว่า “พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยสังคหวัตถุ เป็นต้น” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548)

การพัฒนาเด็กไทย จำเป็นต้องมีการพัฒนาความสุขไปด้วยในตัว เริ่มตั้งแต่แรกเรียนรู้ ถ้าผู้เรียนไม่มีความสุขในการหาความรู้ ถ้าผู้เรียนฝืนใจเรียน หาความรู้อย่างฝืนใจ แสดงว่าการศึกษายังไม่เดินหน้า ผู้เรียนยังไม่มีการพัฒนาที่ถูกต้อง ถ้าผู้เรียนมีพัฒนาจริง ผู้เรียนจะเรียนอย่างมีความสุข จะหาความรู้อย่างมีความสุข และต่อไปจะทำงานอย่างมีความสุข ซึ่งทั้งหมดนี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้เรียนมี “ความต้องการที่จะทำ” ที่ถือว่าเป็นคุณสมบัติอันสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนามนุษย์ อันเป็นตัวบ่งชี้การพัฒนาในการการศึกษา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) โดยในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน ประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาคน โดยพัฒนาตัวคนที่เป็นปัจจัยตัวกระทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ด้วยการพัฒนาตัวคนเต็มทั้งระบบ คือครบทั้ง 3 ด้าน คือด้านพุทธิกรรม จิตใจ และปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) แผนการศึกษาแห่งชาติ ที่ได้ให้ความสำคัญของการพัฒนาคนเป็นเป้าหมายหลักในการจัดการศึกษา โดยกำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21” และวางเป้าหมายด้านผู้เรียน โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (3Rs8Cs) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว ทำให้มีความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะพื้นฐานเด็กไทยตามหลักพรหมวิหาร 4 โดยพัฒนาเด็กให้มีความเก่งและดีอย่างมีความสุขในสังคมโลกศตวรรษที่ 21 นี้ จำเป็นต้องพัฒนาให้ครบถ้วนทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ พุทธิกรรม จิตใจ และปัญญา อันเป็นคุณลักษณะภายในและคุณลักษณะภายนอกที่สำคัญในดำรงตน ในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อนำผลการศึกษาไปประยุกต์และบูรณาการกับหลักการ กระบวนการ และเป้าหมายของการพัฒนา

เด็กไทยในแต่ละบริบท ให้มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ในสังคมไทยและสังคมโลกที่คาดหวังอย่างเหมาะสมต่อไป

คุณลักษณะของเด็ก

ความหมายของคุณลักษณะ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ได้อธิบายว่า คุณลักษณะ หมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความดีหรือลักษณะประจำ

จอร์จ และ โจนส์ (George, J. M. & Jones, G. R., 1996) ได้กล่าวถึงลักษณะว่า เป็นส่วนประกอบของบุคลิกภาพ เป็นการบ่งบอกนิสัยของบุคคลโดยเฉพาะเกี่ยวกับความรู้สึก (Feel) ความคิด (Think) และการกระทำ (Act) และยังได้จัดรูปแบบบุคลิกภาพที่มีอยู่ใน 5 ลำดับต้น ได้แก่ การเป็นคนเปิดเผย ชอบสังคม (Extroversion) การเป็นผู้ที่มีอาการไวต่อความรู้สึก มีความหมกหมุ่น (Neuroticism) การเป็นคนเข้ากับคนได้ง่าย (Agreeableness) การเป็นคนที่มีพิถีพิถันมีระเบียบวินัยในตนเอง (Conscientious) และเป็นผู้ที่มีประสบการณ์หลากหลาย เปิดใจกว้างสนใจสิ่งใหม่ๆ (Openness To Experience)

สรุปได้ว่า ความดีเป็นคุณลักษณะหนึ่งในพระพุทธศาสนา คุณลักษณะ หมายถึง เครื่องหมาย คุณลักษณะ หรือคุณสมบัติที่แสดงออกให้เห็นถึงความดีที่มีอยู่ประจำในตัวคนที่มาเป็นความรู้สึก ความนึกคิด และการกระทำทางกายหรือวาจา โดยคุณลักษณะจากความหมายมาจาก 2 ส่วน ได้แก่ ความดีจากภายนอก หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่แสดงออกมาในทางที่ดีสามารถเห็นได้ ซึ่งตรงกับคำว่าจริยธรรม และความดีจากภายใน หมายถึง ความที่ถูกสั่งสอนบ่มเพาะไปในทางที่ดีอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นกุศลธรรมขึ้นภายในตัวบุคคลนั้น ๆ ซึ่งก็ตรงกับคำว่าคุณธรรม

คุณลักษณะของเด็กที่พึงประสงค์

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง ลักษณะที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน อันเป็นคุณลักษณะที่สังคมต้องการในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ 8 ประการ ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) กล่าวถึงคุณสมบัติของเด็กว่า เด็กก็คือมนุษย์ โดยมองความเป็นมนุษย์ได้ 2 อย่าง คือ 1) มองระยะยาว คือ ความเป็นมนุษย์ที่ยืนตัวอยู่ใน

ฐานะที่ไม่ว่าจะอยู่ในยุคไหน ๆ ก็เป็นมนุษย์ มนุษย์ที่ดี ที่มีคุณสมบัติซึ่งเรียกได้ว่ายีนตัวนั้นเป็นอย่างไร และ 2) มองระยะสั้น คือ มนุษย์ที่อยู่ในกาลเทศะต่าง ๆ กัน ในยุคสมัย และในสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไป ซึ่งมีปัญหาเฉพาะของยุคสมัยไม่เหมือนกัน อย่างเช่นเด็กสมัยนี้ มีปัญหาพิเศษของเขาที่ต่างจากสมัยอื่น และเด็กไทยสมัยนี้ก็มีปัญหาพิเศษของเขาที่ต่างจากเด็กที่อื่นในสมัยนี้ด้วยกัน เขาจึงควรจะมีคุณสมบัติพิเศษที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในยุคสมัยนี้ โดยสรุปแยกเป็น 2 แบบ คือ คุณสมบัติยืนตัวของความเป็นมนุษย์ และคุณสมบัติเฉพาะยุคสมัย กล่าวอีกนัย คุณสมบัติของเด็กไทย แยกเป็น 4 ประการ คือ 1) เข้าถึงธรรมชาติ รวมไปถึงการรู้จักปฏิบัติต่อวัตถุสร้างสรรค์ของมนุษย์ 2) ไม่ขาดไมตรี คืออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี 3) มีจิตตั้งมั่น คือมีจิตใจเข้มแข็ง และ 4) ใช้ปัญญาพาชีวิตถึงจุดหมาย คือ มีปัญญาที่สามารถแก้ปัญหาได้

เครทอน (Kreitton, B. W., 1960) แยกแยะลักษณะที่ดี โดยต้องประกอบบัญญัติ 21 ประการ คือ 1) ต้องมีความรู้ดี 2) มีลักษณะสนใจผู้พบเห็น 3) มีใจเยือกเย็นเมื่อประสบปัญหา 4) นอบน้อม 5) ตัดสินปัญหาทันทั่วทั้ง 6) เป็นกลางไม่เอนเอียง 7) เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ 8) มีความกล้าหาญ 9) เป็นผู้รู้จริงมองโลกในแง่ดี 10) เตรียมใจที่จะรับงานหนัก 11) มีอารมณ์มั่นคง 12) มีเมตตาจิต 13) เป็นผู้มีความกระตือรือร้น 14) เสมอต้นเสมอปลาย 15) สามารถคุมการประชมและแนะนำความคิด 16) รักงานที่ทำ 17) ไม่หมดกำลังใจง่าย ๆ 18) มีความสามารถทำงานได้ดีมากกว่าหนึ่งสิ่ง 19) มีพลังแห่งความคิดคำนึง 20) ซื่อสัตย์และตรงไปตรงมา และ 21) ต้องมีศีลธรรม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 1 บททั่วไป ประเด็นความมุ่งหมายและหลักการ ในมาตรา 6 ระบุไว้ชัดเจนว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” (ราชกิจจานุเบกษา, 2542)

กระทรวงศึกษาธิการ (2560) ในแผนการศึกษาแห่งชาติ ได้วางเป้าหมายไว้ 2 ด้าน คือ เป้าหมายด้านผู้เรียน (Learner Aspirations) และเป้าหมายของการจัดการศึกษา โดยเฉพาะเป้าหมายด้านผู้เรียน โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (3Rs8Cs) โดยมีทักษะและคุณลักษณะดังนี้ 1) 3Rs ประกอบด้วย 1.1) การอ่านออก (Reading) 1.2) การเขียนได้ (Writing) และ 1.3) การคิดเลขเป็น (Arithmetic) และ 2) 8Cs ประกอบด้วย 2.1) ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) 2.2) ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) 2.3) ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross-cultural Understanding) 2.4) ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration Teamwork and

Leadership) 2.5) ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ (Communications, Information and Media Literacy) 2.6) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing and ICT Literacy) 2.7) ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้ (Career and Learning Skills) และ 2.8) ความมีเมตตา กรุณา มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม (Compassion)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองของชาติและพลเมืองของโลก ดังนี้ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ การนำคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้ง 8 ประการ ไปพัฒนาผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลนั้น สถานศึกษาต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์อย่างชัดเจน โดยพิจารณาจากนิยาม ตัวชี้วัด พฤติกรรมบ่งชี้ และเกณฑ์การให้คะแนนของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

สรุปได้ว่า คุณลักษณะพื้นฐานของเด็กไทยในฐานะเป็นมนุษย์และผู้เรียนตามทัศนะนักวิชาการข้างต้น สามารถแยกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะตัวของความเป็นมนุษย์ เป็นการมองระยะยาว ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และศีลธรรมความดีงามทั้งหมด และคุณสมบัติพิเศษ หรือคุณสมบัติเฉพาะยุคสมัย เป็นการมองระยะสั้น ได้แก่ ความรู้และทักษะการเรียนรู้ทางวิชาการทั้งหมด ที่ถูกกำหนดขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์สังคมโลกพลวัตในศตวรรษที่ 21 ดังนั้น เด็กในการศึกษานี้ จึงมุ่งหมายถึงเด็กที่อยู่ในวัยเรียนที่เข้าสู่ระบบการศึกษาในสถาบันการศึกษาแบบใดแบบหนึ่ง ที่พร้อมรับการพัฒนาจากการเรียนการสอนของสถานศึกษานั้น ๆ โดยใช้หลักสูตรการศึกษาของภาครัฐในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพทั้งเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข สมบูรณ์ในด้านกาย จิตใจ และสติปัญญา

การพัฒนาเด็ก

พัฒนาการเด็ก

การพัฒนาเด็ก จำเป็นที่ต้องเข้าใจพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย เพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่จะเกิดขึ้นกับตัวเด็กเอง ยังมีความสำคัญกับผู้จัดการศึกษาที่จะต้องวางแผน วิธีการ และแนวทางประเมิน ให้มีความถูกต้องและเหมาะสมเมื่อนำไปใช้

พัฒนาการ (Development) คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงในด้านการทำหน้าที่และวุฒิ

ภาวะของอวัยวะในร่างกาย และตัวบุคคล ทำให้สามารถทำสิ่งที่ยากและซับซ้อนขึ้นได้ โดยมีการเพิ่มทักษะใหม่ ๆ และความสามารถในการปรับตัว เพื่อให้บุคคลนั้น สามารถใช้ชีวิตประจำวันอยู่ได้ ซึ่งพัฒนาการของเด็ก จะประกอบไปด้วย

1. พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหว
2. พัฒนาการด้านกล้ามเนื้อมัดเล็กและสติปัญญา
3. พัฒนาการด้านการเข้าใจและการใช้ภาษา
4. พัฒนาการด้านการช่วยเหลือตนเองและสังคม

เด็กวัยเรียน เด็กในวัย 5-12 ปี เป็นช่วงเวลาสำคัญของเด็กในการเรียนรู้ทักษะชีวิต สมรรถนะของเด็กพัฒนาอย่างรวดเร็ว ทักษะการใช้กล้ามเนื้อพัฒนาอย่างเต็มที่ คุณพ่อ คุณแม่จึงควรหา กิจกรรมให้ลูกได้ปลดปล่อยพลังงานวิ่งเล่น ออกกำลังกาย สังเกตว่าลูกสนใจกีฬาประเภทไหน เพื่อให้ลูกได้ออกกำลังกายทุกวัน นอกจากนี้เด็กจะสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นและให้ความสำคัญต่อกลุ่มทางสังคม ควรส่งเสริมให้ลูกได้เรียนรู้ทักษะการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้าง เด็กจะเริ่มเปรียบเทียบกับตัวเองกับผู้อื่นและรู้สึกภูมิใจเมื่อทำสิ่งใดสำเร็จ สำหรับพัฒนาการทางด้านสมอง เด็กวัยนี้สามารถที่จะคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาตัดสินใจได้ดียิ่งขึ้น ผู้ปกครองอาจปล่อยให้ลูกได้ตัดสินใจเองบ้าง เพื่อให้ลูกได้รู้สึกภาคภูมิใจในตัวเอง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ข้อพิจารณาเรื่องการสร้างสรรค์และพัฒนาเด็กและเยาวชนไว้ดังนี้

ในแง่ที่หนึ่ง คือ มองที่ตัวเด็กเอง โดยสัมพันธ์กับตัวของเขาเอง คือ จะให้เด็กเป็นคนที่มีบุคลิกภาพอย่างไร ใช้ชีวิตอย่างไร มีความสุขได้อย่างไร

ในแง่ที่สอง มองเด็กนั้นโดยสัมพันธ์กับสังคมไทย เริ่มตั้งแต่ชุมชนท้องถิ่นขึ้นมาจนถึงสังคมไทยทั้งประเทศว่าจะให้เด็กและเยาวชนเป็นคนอย่างไร จึงจะพร้อมที่จะไปเป็นประโยชน์ในการพัฒนาสังคมไทยให้เจริญรุ่งเรือง เด็กและเยาวชนที่จะมาพัฒนาสังคมไทยต่อไปนี้ควรจะมีคุณสมบัติหรือคุณภาพอย่างไร นี่เป็นหน้าที่ของศาสนาและจริยธรรมที่จะต้องพิจารณา

ในแง่สุดท้าย ก็คือ มองในฐานะที่เยาวชนนั้นจะเติบโตเป็นพลโลกว่าเขาจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาโลก พัฒนาอารยธรรมมนุษย์อย่างไร ซึ่งอาจจะมองในแง่ที่ว่าเป็นคนไทยที่จะไปมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์อารยธรรมของโลก

การมองดังกล่าวนี้ เป็นการมองในแง่พิเศษ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่จะเอาเป็นจุดตั้งได้ ในการพิจารณาว่าควรจะพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างไร แต่ยังมีแง่ที่สองที่จะต้องพิจารณาอีกคือ ในแง่กลาง ซึ่งจะต้องพิจารณาควบคู่เคียงกันไปกับการมองทางด้านพิเศษ ในแง่กลาสนั้น แยกได้อีก 2 ด้าน คือ

แง่ที่ 1 กาละที่เป็นเรื่องสามัญตลอดเวลา หมายความว่า เป็นเรื่องตลอดกาลนั่นเอง คือจะให้เด็กเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างไร เป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพอย่างนี้ ๆ ซึ่งอยู่ได้ในทุกกาลสมัย ตามหลักการยืนตัวที่ว่า ในฐานะที่เป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ในยุคใด กาลใด สมัยใด ก็จะต้องเป็นคนที่มีคุณภาพอย่างนี้ เช่นนี้เรียกว่า พิจารณาในแง่กาละที่เป็นกลาง ๆ เป็นเรื่องของกาลเวลาใดก็ได้ ไม่ขึ้นต่อยุคสมัย เป็นพื้นฐานยืนตัวในด้านกาลเวลา

แง่ที่ 2 กาละที่เป็นของจำเพาะยุคสมัยเฉพาะกาลหรือเฉพาะสถานการณ์ หมายความว่า สังคมไทยเวลานี้ มนุษย์โลกในเวลานี้มีสภาพอย่างไร มีสถานการณ์ที่เป็นปัญหาอย่างไร ต้องการคุณสมบัติอะไรเป็นพิเศษ ขาดแคลนคุณธรรมและจริยธรรมอะไร มีความบกพร่องเกี่ยวกับศาสนาทางด้านไหนเป็นพิเศษ ซึ่งจะต้องเสริมสร้างเพิ่มเติมในด้านนั้น ๆ จุดเน้นอยู่ที่ไหน ในเฉพาะกาลสมัยนั้น (วัดญาณเวศกวัน, 2567)

สรุปความว่า การพัฒนาเด็ก จำเป็นต้องอาศัยหลายแนวทาง ได้แก่ ความเข้าใจในพัฒนาการของเด็ก มุมมองที่มีแต่เด็ก คุณสมบัติเฉพาะตัวของเด็ก และคุณสมบัติเฉพาะสมัยของเด็ก และข้อพิจารณาที่เกี่ยวข้องกับเด็กในแง่มุมอื่น ๆ เพื่อให้ได้คุณลักษณะของเด็กที่พึงประสงค์ของสังคมมากที่สุด

เกณฑ์การพัฒนาเด็ก

วิธีของพุทธศาสนานี้ ในภาคปฏิบัติจึงมีแต่คำสอนเรื่องความสุข พอปฏิบัติเข้าสู่ทางแล้ว ก็เจอความสุข แล้วความสุขก็พัฒนาไปเรื่อย เริ่มต้นก็มีปราโมทย์ ร่าเริงบันเทิงใจ เบิกบาน แจ่มใส แล้ว ก็มีปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ ตามมาลำดับ โดยนักเรียนต้องมีปราโมทย์เป็นพื้นใจ ต้องมีจิตใจสดใสร่าเริงเบิกบาน แล้วก็พัฒนาในวิธีของความสุขต่อไปให้มีครบชุด คือ ปีติ ปัสสัทธิ (ความสงบ เย็นผ่อนคลาย) สุข และสมาธิ ซึ่งเป็น เครื่องวัดผลการศึกษาว่าได้พัฒนาคนอย่างถูกต้อง เพราะคุณสมบัติ ของจิต 5 อย่างนี้ ถือว่าจะต้องมีประจำใจของคนที่มีชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง เป็นเครื่องบ่งบอกว่าการปฏิบัติธรรมได้ก้าวหน้า โดยความสุขเป็นคุณสมบัติที่พัฒนาได้ และความสุขมีความหลายอย่างหลายระดับ คนพัฒนาความสุขได้ด้วยการพัฒนาความต้องการ ฟังทราบ ว่า ความต้องการนั้น พัฒนาได้ แต่การพัฒนาความต้องการไม่ใช่หมายความว่าเพิ่มขยายปริมาณ หรือขยายเคลื่อนขีดระดับของความต้องการอย่างเดิม แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความต้องการอย่างใหม่ ในกระบวนการของการศึกษา การพัฒนาต่าง ๆ จะต้องเป็นการพัฒนาความสุขไปด้วยในตัว ซึ่งจะเป็นตัวพิสูจน์ว่าเด็กมีการพัฒนาที่ถูกต้องหรือไม่ เริ่มตั้งแต่แรกเรียนรู้ ถ้าเขาไม่มีความสุขในการทำ ความรู้ ถ้าเขาฝืนใจเรียน หาความรู้อย่างฝืนใจ ก็แสดงว่าการศึกษายังไม่เดินหน้า เด็กยังไม่มี การพัฒนาที่ถูกต้อง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

สรุปได้ว่า การพัฒนาเด็กไทยให้เก่งและดีอย่างมีความสุขตามเป้าหมายของการศึกษา อันสอดคล้องกับเกณฑ์วัดผลคุณลักษณะของเด็กจากแนวคิดที่ได้ศึกษาข้างต้น จึงสรุปเกณฑ์วัดผลคุณลักษณะของเด็กได้เป็นมี 5 ระดับ ได้แก่ 1) มีความร่าเริงเบิกบานใจ (ปราโมทย์) 2) มีความปลื้มใจ (ปีติ) 3) มีความสงบเย็นผ่อนคลายใจ (ปัสสัทธิ) 4) มีความรื่นเริงไร้ความขัดข้อง (สุข) และ 5) มีความสงบสนิทไร้สิ่งรบกวนร่าเริง (สมาธิ) พระพรหมคุณาภรณ์ ได้อธิบายไว้ว่า คุณสมบัติ 5 ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ทั่วไป เมื่อทรงแสดงการปฏิบัติธรรมที่ก้าวมาถึงขั้นเกิดความสำเร็จชัดเจน ต่อจากนี้ ผู้ปฏิบัติจะเดินทางไปสู่การบรรลุผลของสมณะ(คือได้ฌาน) หรือของวิปัสสนา แล้วแต่กรณี ดังนั้น จึงใช้เป็นเครื่องวัดผลการปฏิบัติขั้นตอนในระหว่างได้ดี และเป็นธรรมหรือคุณสมบัติสำคัญ ของจิตใจที่ทุกคนควรทำให้เกิดมีอยู่เสมอ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548)

พรหมวิหาร 4

ความหมายของพรหมวิหาร

คำว่า “พรหมวิหาร” (Brahmavihāra, The 4 Sublime States of Mind) หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะเชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ บางที่แปลว่า ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเครื่องอยู่อย่างพรหม ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม หรือธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้มีคุณยิ่งใหญ่ ซึ่งพรหมวิหารแต่ละประการมีความหมาย ดังนี้

1. เมตตา คือ ความรักปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า
2. กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์
3. มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2548)
4. อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและ

ปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนเอง ได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร 4 หมายถึง คุณสมบัติภายในของมนุษย์ที่พัฒนาให้มีจิตใจสูงขึ้น สมบูรณ์ขึ้น เสมือนจิตใจความเป็นพรหม ประกอบด้วย ความรัก ความเกื้อกูลช่วยเหลือ ความพลอยยินดี และความวางตนเป็นกลาง โดยเป็นคุณธรรมพื้นฐานของผู้ที่เป็นรักและน่ายกย่องเคารพของผู้อื่น ดังนั้น พรหมวิหาร 4 ประการ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ในการพัฒนาความเอื้อเพื่อเกื้อหนุนระหว่างกันในบ้าน ในชุมชน และในสังคมประเทศ ให้มีความสุข ยุติธรรม มีน้ำใจ พึ่งพาอาศัยซึ่งกัน ด้วยความรัก ความกรุณา ความยินดีชื่นชม และความเคารพให้เกียรติซึ่งและกัน เป็นคุณธรรมที่สำคัญในการทำให้สังคมน่าอยู่ขึ้น จึงควรปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมทั้งสี่ข้อนี้ให้เกิดมีในจิตใจของทุกคนตั้งแต่เด็กไปจนถึงผู้ใหญ่อย่างสมดุลไม่ขาดข้อหนึ่งข้อใดไป

การบูรณาการพัฒนาเด็กตามแนวพุทธศาสนา

พรหมวิหาร ทั้ง 4 ประการ เมื่อนำไปสู่ปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยธรรมอื่น ๆ ประกอบพร้อม เสมือนเป็นเครื่องมือช่วยสนับสนุนให้พรหมวิหารทั้ง 4 ประการสมบูรณ์ดียิ่งขึ้นเมื่อนำไปปฏิบัติจริง โดยมีการบูรณาการพัฒนาเด็กตามแนวพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

1. ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548) เป็นข้อธรรมที่อยู่ปรากฏในหลายหลักธรรม เพราะเป็นธรรมสำคัญต่อการพัฒนาตนในหลายเรื่อง เช่น การเรียน การทำงาน การบริหาร เป็นต้น เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพรหมวิหารธรรมในทางสนับสนุนการทำกุศลธรรม และเหมาะสมกับนำไปพัฒนาคุณลักษณะพื้นฐานเด็กที่เป็นผู้เรียนได้ จึงเป็นฉันทะที่อยู่ในหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา อันเป็นหลักธรรมพื้นฐานสำหรับการเรียนและการทำงานให้ประสบความสำเร็จ (วสิน อินทสระ, 2544) ความอยาก ความปรารถนา หรือความต้องการ มี 2 อย่าง คือ ความต้องการที่เป็นอกุศล (อกุศลฉันทะ หรือตัณหา) และความต้องการที่เป็นกุศล (กุศลฉันทะ หรือ ฉันทะ) ท่านจึงแยกฉันทะนั้นออกไปตามสถานการณ์ 3 แบบ และเรียกชื่อแยกออกไปเป็น 3 ชื่อ คือ

1.1 ที่ว่า “อยากให้เขาดี อยากให้เขามีความสุข” ก็คือ อยากเห็นเพื่อนมนุษย์มีหน้าตาผ่องใส มีร่างกายสมบูรณ์ อยากเห็นเขามีความสุข และเขาก็ดีอยู่ นี่เป็นสถานการณ์ปกติเรียกว่า เมตตา

1.2 ที่ว่า “อยากให้เขาดี อยากให้เขามีความสุข” แต่เขามีทุกข์ ห่อเหี่ยว ป่วยไข้ เดือดร้อน ไม่ดีอย่างนั้น เราก็ก่เปลี่ยนเป็น “อยากให้เขาพ้นจากทุกข์ อยากช่วยเขา” นี้เรียกว่า *กรุณา*

1.3 ที่ว่า “อยากให้เขาดี อยากให้เขามีความสุข” ที่นี้ เขาไม่ใช่แค่นี้ ไม่ใช่แค่มีความสุข อยู่ตามปกติ แต่เขาดีขึ้นกว่าเก่า เป็นสุขมากขึ้นไปอีก เราก็ก่เปลี่ยนเป็น “สมใจอยากให้เขาดี ขึ้นชมสมใจที่อยากให้เขามีความสุข” นี้เรียกว่า *มุทิตา* (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

2. สังคหวัตถุ แปลว่า ธรรมเครื่องสงเคราะห์กัน ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมากในสังคัมมมนุษย์ บุคคลใดมีธรรม 4 ประการนี้ เขาย่อมเป็นที่รักเคารพยำเกรงของคนทั้งหลาย ธรรม 4 ประการนี้ ท่านเปรียบเหมือนเพชรพลอย ทำให้ร่งเงิไปได้ ธรรม 4 ประการอยู่ในโลก ทำให้โลกเป็นไปโดยสวัสดิสังคหวัตถุ 4 อย่างนั้น ได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ปัน การแบ่งปัน 2) ปิยวาจา หรือเพียรวัชชะ คือ การพูดไพเราะ การพูดคำน่ารัก 3) อตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น และ 4) สมานัตตตาคือ ความเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย (วคิน อินทสระ, 2544)

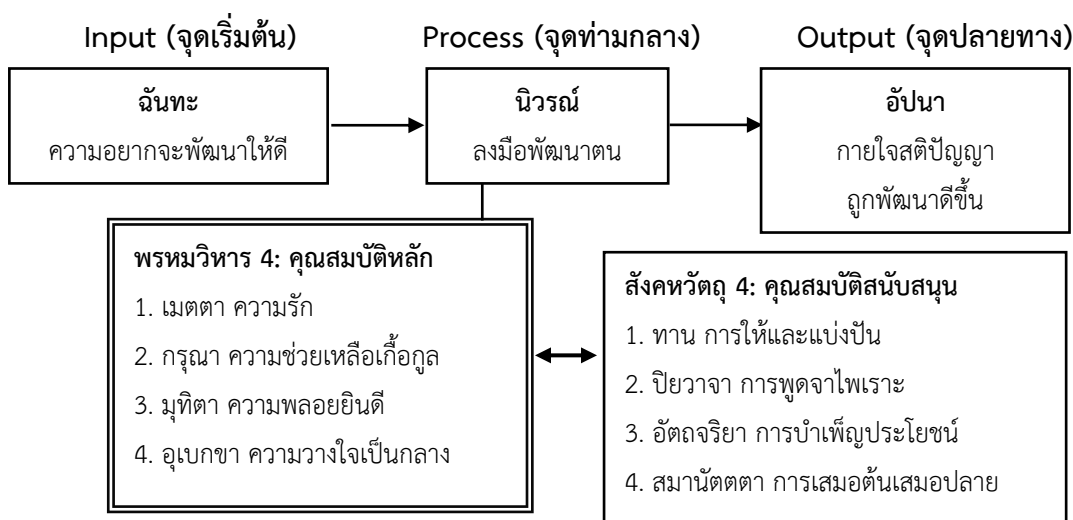
3. นิรวณ คือ สิ่งทีกัณจิตไม่ให้ก้าวนำในธรรม ธรรมทีกัณจิตไม่ให้บรรลุคุณความดี อกุศลธรรมทีทำจิตให้เศร้าหมองและทำปัญญาให้อ่อนกำลัง มี 5 อย่าง ดังนี้ 1) กามฉันทะ ได้แก่ ความพอใจในกาม ความต้องการกามคุณ 2) พยาบาท ได้แก่ ความคิดร้าย ความขัดเคืองแค้นใจ 3) ถีนมิทธะ ได้แก่ ความหดหู่และเชื่องซึม 4) อุทธัจจกุกกุจจะ ได้แก่ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ และ 5) วิวิกิจฉา ได้แก่ ความลังเลสงสัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548)

สรุปได้ว่า หลักธรรมทีเกี่ยวข้องกับพรหมวิหาร 4 มี 3 หลักธรรม โดยในที่นี้ แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ 1) หลักธรรมทีสนับสนุนเกื้อกูลให้พัฒนา และส่งเสริมการทำความดี ประกอบด้วย ฉันทะ และสังคหวัตถุ 4 และ 2) หลักธรรมทีไม่สนับสนุนเกื้อกูลให้เกิดการพัฒนาหรือไม่ส่งเสริมการทำ ความดี ได้แก่ นิรวณ 5 หลักธรรมทีมีความเกี่ยวข้องกับพรหมวิหารธรรม กล่าวอีกนัย สรุปโดยย่อ เป็น 2 ภาค ได้แก่ ภาคที่ 1 หลักคุณธรรม มี ฉันทะ พรหมวิหาร 4 นิรวณ 5 เป็นธรรมภายในทีเตรียมพร้อมจะทำความดีงามออกมา และ ภาคที่ 2 มี สังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมภายนอกทีแสดงออก ถึงพฤติกรรมของผู้มีพรหมวิหาร 4

การพัฒนาเด็กตามแนวพรหมวิหาร 4

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้กล่าวว่า ฉันทะ ก็คือ กัตตุกัมยตาฉันทะ หมายถึง ความอยากจะทำให้ดี หรือความต้องการทีจะทำให้คนสัตว์ทั้งหลายดีงามสมบูรณ์ปราศจากโทษข้อบกพร่อง เช่น อยากให้เขาประสบประโยชน์สุข พ้นจากทุกข์เป็นต้น เป็นจุดตั้งต้นของพรหมวิหารทั้ง 4 นี้ การข่มระงับกิเลส (เช่นนิรวณ) ได้ เป็นท่ามกลาง สมาธิถึงขั้นอัปปนา (คือ ภาวะจิตทีมั่นคงเรียบร้นสงบสนิททีสุด) เป็นทีจบของพรหมวิหารทั้ง 4 ประการ นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ ทีค่อย

สนับสนุนเกื้อกูลการพัฒนาคนด้วยหลักพรหมวิหารให้ชัดเจนขึ้น ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 ซึ่ง พระพรหมคุณาภรณ์ กล่าวไว้ว่า “พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยสังคหวัตถุเป็นต้น” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2548) จากแนวคิดดังกล่าว จึงพอสรุปเป็นกระบวนการพัฒนาเด็กตามแนวพรหมวิหาร 4 ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กระบวนการพัฒนาเด็กตามแนวพรหมวิหาร 4

จากภาพที่ 1 กระบวนการพัฒนาแห่งพรหมวิหาร 4 มีรายละเอียดดังนี้

จุดเริ่มต้น คือ ส่วนที่เป็นปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ คุณธรรมที่เป็นปัจจัยองค์ประกอบตั้งต้นที่ทำให้เกิดคุณงามความดีต่าง ๆ นั่นคือ “ฉันทะ” ความอยากจะทำดี **จุดท่ามกลาง** คือ ส่วนที่เป็นวิธีการ ได้แก่ ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ มีการใช้วิธีแห่งพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ตามบริบทของสถานการณ์ โดยพรหมวิหารธรรมนั้นเป็นคุณสมบัติภายใน แต่สามารถรับรู้จากพฤติกรรมที่แสดงออกมา ผ่านการปฏิบัติตามสังคหวัตถุ 4 และ **จุดปลายทาง** คือ ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น ได้แก่ การเป็นผู้มีจิตที่มั่นคงราบรื่นสงบ ไม่หวั่นไหว ไม่เบียดเบียน ไม่อิจฉาริษยา และไม่อคติ ทำให้กายใจสติปัญญาถูกพัฒนาไปพร้อมกัน

สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาเด็กตามแนวพรหมวิหาร 4 เริ่มจากขั้นปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ความอยากจะทำดี ขั้นวิธีการ ได้แก่ กระบวนการพัฒนาเด็ก จำเป็นต้องมีคุณสมบัติภายนอกและภายในที่พึงประสงค์ครบถ้วน ในการศึกษาได้นำหลักพรหมวิหาร 4 คือ วิธีแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งของหรือมนุษย์ด้วยกัน ถือว่าเป็นคุณลักษณะที่เป็นคุณสมบัติส่วนตัวขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ควรมี และคุณสมบัติที่สนับสนุนให้พรหมวิหารธรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้นในเชิงรูปธรรม โดย

ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางลงมือประพฤติปฏิบัติที่เกื้อกูลอีกที ได้แก่ การให้ทาน (ทาน) เป็นภาคจริยธรรม การให้ความรู้หรือสิ่งของด้วยไมตรีจิต ให้การช่วยเหลือให้พ้นความยากลำบาก ให้ด้วยความยินดีที่เขาประสพสุขกับสิ่งนั้น ให้ด้วยการวางใจเป็นกลางตามผลกระทำแต่ละคนที่ได้รับการมีธรรมเหล่านี้เป็นภาคคุณธรรม และการการพุดจาไพเราะ (ปิยวาจา) การบำเพ็ญประโยชน์ (อรรถจริย) การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย (สมานัตตตา) ก็ทำนองเดียวกัน โดยจำเป็นที่ต้องทำให้ภาคคุณธรรม คือพรหมวิหารธรรมเกิดขึ้นภายในจิตใจเป็นเบื้องต้น จึงจะมีการแสดงออกเป็นภาคจริยธรรม คือสังคหวัตถุธรรมให้เห็นชัดได้ นี่เป็นการกล่าวถึงการพัฒนารมณภายนอกเข้าหาธรรมภายใน แท้จริงแล้ว พุทธศาสนาสอนให้มนุษย์รู้จักการพัฒนาจากธรรมภายในไปสู่ธรรมภายนอก เพราะธรรมภายในเป็นสิ่งที่พัฒนาได้ยาก แต่เมื่อพัฒนาได้ผลแล้ว ก็พัฒนาไปสู่ภายนอกไม่ยากเลย

บทสรุป

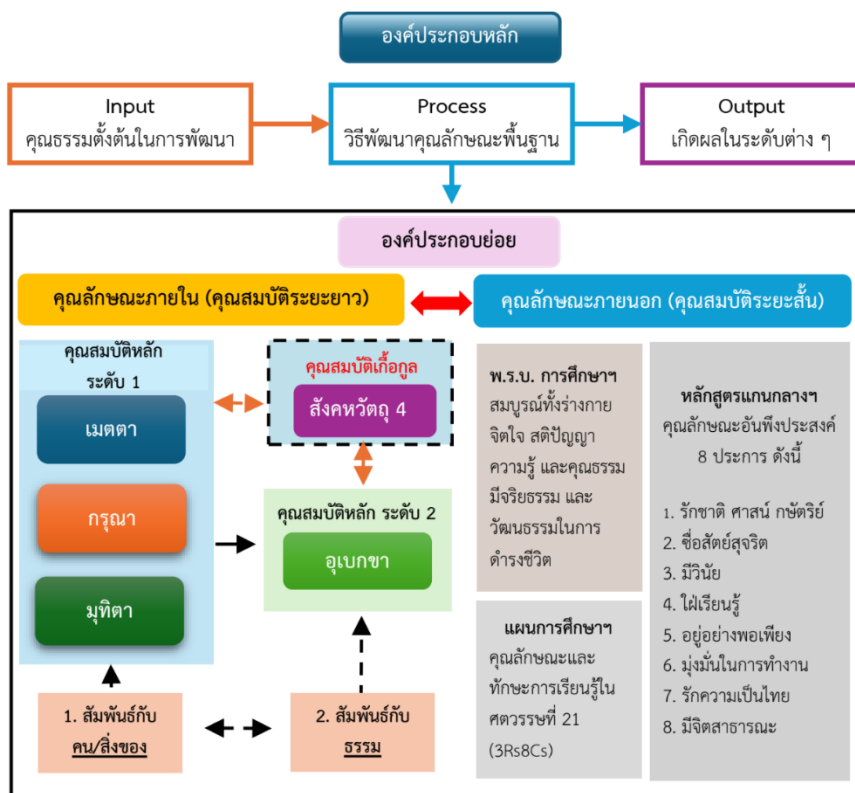
คุณลักษณะพื้นฐานเด็กไทยตามหลักพรหมวิหาร 4 สามารถแบ่งเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนที่ 1 คุณสมบัติเฉพาะตัวของความเป็นมนุษย์ ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และศีลธรรมความดีงามทั้งหมด และส่วนที่ 2 คุณสมบัติพิเศษ หรือคุณสมบัติเฉพาะยุคสมัย ได้แก่ ความรู้และทักษะการเรียนรู้ทางวิชาการทั้งหมด ที่ถูกกำหนดขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์สังคมโลกพลวัต พรหมวิหาร 4 จึงเป็นคุณสมบัติภายในของมนุษย์ที่พัฒนาให้มีจิตใจสูงขึ้น สมบูรณ์ขึ้น เสมือนจิตใจความเป็นพรหม อันประกอบด้วย ความรัก ความเกื้อกูลช่วยเหลือ ความพลอยยินดี และความวางตนเป็นกลาง โดยเป็นคุณธรรมพื้นฐานของผู้ที่เป็นรักและน่ายกย่องเคารพของผู้อื่น โดยมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักพรหมวิหาร 4 อยู่ 3 หลักธรรม ซึ่งแบ่งหลักธรรมนั้นเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่ 1) ฝ่ายหลักธรรมที่สนับสนุนเกื้อกูลให้พัฒนา และส่งเสริมการทำความดี ประกอบด้วย ฉันทะ และสังคหวัตถุ 4 และ 2) ฝ่ายหลักธรรมที่ไม่สนับสนุนเกื้อกูลให้เกิดการพัฒนาหรือไม่ส่งเสริมการทำความดี ได้แก่ นิรวณ และกล่าวอีกนัย โดยย่อแบ่งเป็น 2 ภาค คือ ภาคที่ 1 หลักคุณธรรม มี ฉันทะ พรหมวิหาร 4 นิรวณ 5 เป็นธรรมภายในที่เตรียมพร้อมจะทำความดีงามออกมา และ ภาคที่ 2 มี สังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมภายนอกที่แสดงออกถึงพฤติกรรมของผู้มีพรหมวิหาร 4

จากการศึกษาองค์ประกอบและลักษณะสำคัญของหลักพรหมวิหาร จึงเกิดเป็นกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะพื้นฐานสำหรับเด็กไทย โดยเริ่มจากจุดเริ่มต้น คือ ปัจจยป้อนเข้า จุดท่ามกลาง คือกระบวนการ และจุดปลายทาง คือ ผลลัพธ์หรือเป้าหมาย ที่สามารถให้เกิดผลระดับต่าง ๆ ทั้งในระดับตนเองและคนในครอบครัว ในระดับคนรอบข้างหรือคนในสังคม และในระดับ

มนุษย์และพลเมืองโลกที่กว้างขวางออกไปไม่จำกัดขอบเขตด้านความสัมพันธ์ครอบครัว เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ หรือวัฒนธรรม

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้ข้อค้นพบที่เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญ เกี่ยวกับคุณลักษณะพื้นฐานเด็กไทยตามหลักพรหมวิหาร 4 ดังสรุปตามภาพที่ 2

ภาพที่ 2 คุณลักษณะพื้นฐานเด็กไทยตามแนวพรหมวิหาร 4

จากภาพที่ 2 คุณลักษณะพื้นฐานเด็กไทยตามหลักพรหมวิหาร 4 มี 2 ส่วนสำคัญ ดังนี้

1. องค์ประกอบหลัก คือ ส่วนขององค์ประกอบในกระบวนการพัฒนาแห่งพรหมวิหาร มี 3 ขั้นตอน คือ 1.1) ปัจจัยสนับสนุน (Input) ได้แก่ องค์ประกอบตั้งต้นที่ให้เกิดคุณงามความดีต่าง ๆ ที่ต้องการแสดงออกทางพฤติกรรมด้านต่าง ๆ 1.2) วิธีการ (Process) ได้แก่ ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติในการข่มระงับกิเลสหรือนิวรณ์ โดยใช้เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา อีกทั้ง อิงอาศัย

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมเกื้อกูลสนับสนุน และ 1.3) ผลลัพธ์ (Output) ได้แก่ เด็กไทยมีคุณลักษณะพื้นฐานอันพึงประสงค์ ในการสร้างสรรค์คุณประโยชน์ให้เกิดผลทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับสังคม และระดับพลเมืองสังคมโลก

2. องค์ประกอบย่อย คือ ส่วนแทรกอยู่ในขั้นตอนวิธีการขององค์ประกอบที่ 1 เป็นคุณลักษณะพื้นฐานเด็กไทยที่ควรเสริมสร้างขึ้น แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 คุณลักษณะภายใน (คุณสมบัติระยะยาว) แบ่งออกอีกเป็น 2 ฝ่าย คือ 1) ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับคนและสิ่งของ ได้แก่ คุณสมบัติหลัก ระดับ 1 ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ดังนี้ 1.1) แสดงความรักในสถานการณ์ปกติ (เมตตา) 1.2) แสดงความห่วงใยในสถานการณ์ที่ไม่ดี (กรุณา) และ 1.3) แสดงความพลอยยินดีในสถานการณ์ที่ดี (มุทิตา) และ 2) ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับธรรม ได้แก่ คุณสมบัติหลัก ระดับ 2 แสดงความวางเฉยในสถานการณ์ที่ต้องวางตนเป็นกลาง (อุเบกขา) คุณสมบัติที่คอยกำกับควบคุมให้อยู่ในความดีงาม ดังนี้ 2.1) เป็นไปเพื่อลดความขัดเคืองไม่พอใจ ใช้เมตตาถูกต้อง 2.2) เป็นไปเพื่อลดความเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ใช้กรุณาถูกต้อง 2.3) เป็นไปเพื่อลดความไม่ยินดี ริษยา ใช้มุทิตาถูกต้อง และ 2.4) เป็นไปเพื่อลดความเฉยโง่แบบขาดปัญญา ใช้อุเบกขาถูกต้อง ในส่วนนี้ ยังประกอบด้วยคุณสมบัติเกื้อกูล ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นคุณสมบัติแฝงคอยสนับสนุนเกื้อกูลการแสดงออกของพรหมวิหารให้เด่นชัดขึ้น มี 4 อย่าง คือ 1) การให้ 2) การพูดไพเราะ 3) การบำเพ็ญประโยชน์ และ 4) การเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย

ส่วนที่ 2 คุณลักษณะภายนอก (คุณสมบัติระยะสั้น) แนวคิดและหลักการด้านการศึกษาไทยที่สำคัญ คือ 1) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยใช้ประเด็นความมุ่งหมายและหลักการ ที่ระบุไว้ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข 2) แผนการศึกษาแห่งชาติ โดยใช้คุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (3Rs8Cs) และ 3) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ได้แก่ 3.1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 3.2) ซื่อสัตย์สุจริต 3.3) มีวินัย 3.4) ใฝ่เรียนรู้ 3.5) อยู่อย่างพอเพียง 3.6) มุ่งมั่นในการทำงาน 3.7) รักความเป็นไทย และ 3.8) มีจิตสาธารณะ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). *แนวทางการพัฒนา การวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). *การเสริมสร้างคุณลักษณะเด็กไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : เจริญดีมีนคงการพิมพ์.

พระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580. (2561, 13 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก. หน้า 1-31.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542, 19 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก. หน้า 1-23.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2547). *โรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2549). *พระมหาสมณานุศาสน์ พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และปภินนิกนิพนธ์ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวง วชิรญาณวงศ์*. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. เข้าถึงได้จาก <https://dictionary.orst.go.th>

โรงพยาบาลเปาโลเกษตร. (2566, 17 มกราคม). *พัฒนาการของเด็กตามช่วงวัย*. เข้าถึงได้จาก <https://www.paolohospital.com/th-th/kaset/Article/Details/พัฒนาการของเด็กตามช่วงวัย>

วศิน อินทสระ. (2544). *พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย*. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

วัดญาณเวศกวัน. (2567). *ศาสนาและเยาวชน*. เข้าถึงได้จาก <https://www.watnyanaves.net/en/book-full-text/412>

George, J. M. & Jones, G. R. (1996). *Organization behavior*. New York : McGraw-Hill.

Kreitton, B. W. (1960). *Leadership for Action in Rural Communities*. Illinois : Institute.